

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ І МЕХАНІЗМ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

Студента 1 курсу магістратури
групи ФЕБм - 11
Галузі знань 1801 – специфічні категорії
Спеціальності 8.18010014 “Управління фінансово-
економічною безпекою”
Леськіва М. В.

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ПЛАН

ВСТУП

1. Сутнісно-теоретичні основи фінансової безпеки держави
2. Аналіз параметрів боргової безпеки України
3. Перспективи гарантування фінансової безпеки України

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми курсового дослідження зумовлюється глибокими соціально-економічними змінами, що відбуваються в умовах трансформації економічної системи України. Економіка будь-якої країни в процесі свого історичного розвитку зазнає значні зміни, що викликаються різними факторами: політичними, технічними та технологічними, суспільними явищами. Однак зміни, що відбуваються в Україні, носять більш глибокий характер, пов'язаний із докорінною перебудовою господарської системи країни, що зачіпає весь механізм її функціонування.

До початку ринкових перетворень потенціал адміністративної системи господарювання було практично повністю вичерпано. Економіка країни характеризувалася низькою конкурентоспроможністю і ефективністю, гіпертрофованим розвитком сировинного сектора, відставанням у техніко-економічному розвитку від провідних країн світу.

У цих умовах перехід до ринкових методів господарювання розглядався як основний фактор радикальної трансформації економічної системи держави, яка дозволила б прискорити розвиток народного господарства і відновити похитнулися позиції національної економіки на світовій арені.

Центральними завданнями початкового етапу перетворень були роздержавлення економіки, формування багатоманітності форм власності, запуск ринкового механізму за допомогою створення інституту приватної власності і лібералізації цін. Виникнення ринкових інститутів розглядалася в якості автоматичного слідства процесів приватизації і лібералізації. Однак на практиці даний сценарій формування ринкових відносин практично повністю зруйнував фінансовий механізм економічного розвитку України.

Відсутність цілеспрямованої діяльності по створенню інноваційно-орієнтованих ринкових інститутів призвело до того, що фінансові ресурси майже перестали спрямовуватися на розвиток нового виробництва. Реальний сектор національного господарства фактично став заручником макроекономічної політики,

що супроводжувалася практично неконтрольованим відтоком природних ресурсів і капіталу з країни та зростанням спекулятивних оборотів фінансового ринку.

Сьогодні якісні структурні перетворення в економіці та інституціональні реформи стають практично єдиними умовами переходу нашої країни до стійкого економічного підйому.

На сучасному етапі економічне зростання розвинених країн світу ґрунтується на інтенсивних структурних перетвореннях, пов'язаних з прискореним розвитком наукомістких галузей, заснованих на нових технологіях та інноваціях.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема фінансової безпеки держави опосередковано розглядається в багатьох роботах, присвячених економічній безпеці. Теорію економічної безпеки держави розробляють вітчизняні та зарубіжні економісти, зокрема, О. Барановський, В. Бегма, Т. Богдан, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О. Косевцов, Б. Кузін, О. Куклін, Д. Львов, О. Ляшенко, Я. Малик, В. Мартинюк, А. Мокій, В. Мунтіян, Реверчук. Проводили вагомі дослідження та привносили свої розробки в теорію з цього питання такі зарубіжні вчені як: Дж.-К. Ван Хорн, К. Жюгляр, Дж. Найт, Т. Аліссон, Г. Фостер, Й. Шумпетер.

В їх працях детально проаналізовано історичні, теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека держави вивчається як цілісне поняття і комплексна структура, яка містить різні елементи. Проте дане питання опрацьовується в основному з практичної точки зору, в той час як в теорії залишаються деякі прогалини. На сьогоднішній день недостатньо розроблені питання визначення впливу ринкового фінансування на структуру національного виробництва, динаміку економічного зростання, диференціацію положення окремих галузей і секторів економіки.

В економічній теорії вказується на найважливішу роль фінансової системи в економіці перехідного періоду, однак питань її включення в господарський процес і забезпечення її стабільності приділяється недостатня увага. Далеко не повною

мірою досліджені механізм і система забезпечення безпеки фінансової системи країни як основоположного чинника її стабільного розвитку.

Зазначені обставини й зумовили мету і завдання цього дослідження. Мета курсової роботи полягає в розробці теорії і методології фінансової безпеки держави як об'єктивного явища і категорії макроекономіки, а також в обґрунтуванні її значущості як фактора стабільного розвитку України в період трансформації її економіки.

Для досягнення зазначеної мети необхідним є вирішення наступних **завдань**:

- дослідити сутнісно-теоретичні основи фінансової безпеки держави;
- оцінити боргові параметри фінансової безпеки;
- сформувані механізм та шляхи забезпечення фінансової безпеки України.

Об'єктом дослідження виступає фінансова безпека як складова економічної безпеки держави.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин між суб'єктами фінансової системи з приводу забезпечення фінансової безпеки України в умовах сучасного реформування національної економіки.

Методи дослідження. У процесі дослідження для вирішення окремих завдань використані методи порівняльного та системного аналізу, статистичного угруповання, наукової абстракції, дедукції, індукції, економічні розрахунки.

Теоретичною та методологічною основою курсової роботи послужили наукові дослідження і публікації провідних вітчизняних та зарубіжних вчених.

Інформаційно-емпіричної базою дослідження є концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, закони України, постанови і розпорядження уряду України, аналітичні матеріали Держкомстату РФ, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, документи Національного банку України.

Практична і теоретична значущість курсової роботи полягає у вирішенні поставлених завдань, розробці практичних пропозицій щодо суттєвого покращення якості регулювання фінансової системи України і вдосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки держави.

1. Сутнісно-теоретичні основи фінансової безпеки держави

До недавнього часу така дефініція, як "економічна безпека" і "фінансова безпека" практично не використовується в економіці, і тим більше не привернули до себе увагу вітчизняних вчених і фахівців-практиків. Дослідження, проведене, характеризується несистематичний, виборчого та зваженого підходу до розкриття деяких аспектів цього питання.

Історично і логічно проблема економічної безпеки, пов'язані з формуванням і розвитком держави, реалізації нації своїх економічних інтересів. Ця проблема в різних країнах і в різний час з'явилися більш-менш правильно, але ніколи не зник з поля зору громадськості та державних лідерів. У дослідженні проблем економічної безпеки Особливий інтерес представляє досвід США. Відомо, що формування і розвиток північноамериканської держави відбулося у виняткових історичних обставин, що сприяють досягненню найкращих результатів в економіці і в інших областях. Проте, вже на ранніх етапах свого існування, федеральний уряд оголосив національний інтерес США і активний захист американських виробників. Таким чином, перший міністр фінансів США Олександр Гамільтон в своїй доповіді Конгресу «Про заохочувати заводи» в 1791 році закликав до великомасштабних заходів державної підтримки молоді американської промисловості в її боротьбі за зовнішні ринки [4, С.19].

Згодом питання економічної безпеки знайшло практичне вираження в політиці президента США Рузвельта в період після економічної кризи 1929-1933 рр. 29 червня 1934 року рішенням президента Рузвельта був створений Федеральний комітет з економічної безпеки на чолі з міністром праці Френсіс Перкінс с. До складу комітету увійшли міністри юстиції, фінансів, торгівлі і глава Федеральної служби екстреної допомоги. Вона розробила «Новий курс», який показав відхід від класичної теорії і практики державного втручання в економічне життя. Нова економічна політика фактично став переломним лінії і перехід від "чим менше держави, тим краще," принцип "безпеки суспільства - турботливого держави».

Майже до середини ХХ століття. проблема економічної безпеки як явище в науковій теорії не піднімався. Чи не зустрічалися і поняття "економічної безпеки",

хоча питання безпеки, які стосуються в основному за рахунок зовнішніх загроз, особливо військових, завжди існували. Пік інтересу до наукового розуміння проблем економічної безпеки на Заході відбувається в кінці 80-х - початку 90-х років. Це пояснюється тим, що грошово-структурна криза 70-х років; боргова криза 80-их і в кінцевому рахунку, розпад РЕВ і Радянського Союзу на початку 90-х років ХХ століття., що призвело до більшої відкритості національної економіки, економічної інтеграції, що супроводжуються зростає не тільки залежність і взаємозалежність між державами, зростаюча глобалізація світової економіки. У таких умовах одна з ключових завдань багатьох країн полягає в забезпеченні національної економічної безпеки.

На сучасному етапі, характеризується вченими як епоху глобалізації, питання економічної безпеки не втратила свою гостроту і контрастність, навіть більше актуалізувалася. Це пов'язано з діалектичними протиріччями, що проявляється з одного боку, швидкий розвиток процесів лібералізації та інтеграції, що призводить до відкритості та взаємозалежності національних економік на світовому ринку, з точки зору яких політична ізоляція і економічний ізоляціонізм окремі держави не мають зміст; з іншого боку - є проблема самозбереження і розвитку окремих суверенних держав, їх політичної та економічної самоствердження на міжнародній арені. На початку ХХІ століття. Глобалізація фінансового сектора, що проявляється в розвитку європейських валют, система транснаціональних банків, утворюючи велику мережу офшорних компаній і глобальних мереж, які забезпечують миттєвий рух капіталу, створює можливість руйнування навіть стабільних економік, викликаючи адекватну політичну зміни. Передчуття негативні наслідки глобалізації призвело до розвитку в багатьох країнах, концепції національної безпеки, основні елементи якої були економічної і фінансової безпеки [5, с.130].

У колишньому Радянському Союзі і Україні в 90-х роках ХХ століття. був свідком вибуху інтересу з боку вчених, політичних та громадських діячів до проблеми економічної безпеки. З практичної точки зору, був досягнутий певний прогрес: поняття економічної безпеки увійшли в словник нормативних правових

документів. І зайняв чітку позицію в політичних дискусіях з економічних питань. Зокрема, Конституція України, прийнята на п'ятій сесії

Верховна Рада України 28 червня 1996, чітко вказано, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою українського народу (ст. 17). Проте, система економічної безпеки в нашій країні тільки починає формуватися. Вперше вона була викладена в Програмі Кабінету Міністрів України, затверджених Верховною Радою України в жовтні 1996 року і розглядатися тільки в "боротьбі зі злочинністю" (№ 412). Ретельно питання економічної безпеки були виділені в Концепції (основах державної політики) національної безпеки України, ухваленого Верховною Радою України від 16 січня 1997 року був визначений національні інтереси, внутрішні і зовнішні загрози для їх реалізації, основний напрямки політики національної безпеки України в економічній сфері. У березні 1998 року вступив в силу Закон України «Про безпечність та оборони Ради національної України», яка визначила основні функції і повноваження відповідно до Конституції України (ст. 107), координуючого органу в країні з питань національної безпеки. А 19 червня 2003 року Закон України «Про національну безпеку України», який встановлює правові основи національної безпеки і принципи загроз безпеки систематично національних інтересів і національної безпеки, зокрема, в економічній сфері.

Нинішня економічна ситуація в Україні переконливо свідчить про те, що проблема економічної безпеки набуває першочергового значення і актуальність. Основною метою економічної безпеки держави ефективно використовувати державні ресурси для запобігання загрозам і забезпечення стабільного розвитку і функціонування економіки в майбутньому.

Фінансова безпека як складова економічної безпеки відіграє важливу роль у формуванні фінансово-кредитного сектора держави.

Таблиця 1

Правове регламентування становлення та розвитку економічної безпеки в Україні за хронологією нормативних документів [14]

Дата	Нормативний документ	Основні положення
28.06.1996	Конституція України	Запроваджено до нормативної лексики поняття "економічна безпека"; визначено, що забезпечення економічної безпеки (поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України) є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу
16.01.1997	Концепція (основи державної політики) національної безпеки України	Зазначено, що самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Визначено сутність поняття "національна безпека", основні об'єкти національної безпеки та принципи її забезпечення; окреслено сутність та пріоритетні національні інтереси України, визначено основні загрози національній безпеці України, в т. ч. в економічній сфері; окреслено основні напрями державної політики національної безпеки України
06.03.1998	Закон України "Про Раду національної безпеки і оборони України"	Визначено правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції
19.06.2003	Закон України "Про основи національної безпеки України"	Визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Подано визначення термінів "національна безпека", "національні інтереси", "загрози національній безпеці"; визначено правову основу національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти, їх функції та принципи забезпечення національної безпеки; окреслено пріоритетні національні інтереси та загрози національним інтересам і національній безпеці України; визначено основні напрями державної політики з питань національної безпеки
12.02.2007	Стратегія національної безпеки України	Зазначено, що подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах і цілях, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ ст., її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки. Визначено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; конкретизовано засади політики держави у сфері національної безпеки, / тому числі щодо забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки
02.03.2007	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	визначено специфічний понятійний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів: "економічна безпека", "загрози економічній безпеці", "критерії економічної безпеки", індикатори економічної безпеки", "оптимальні значення індикаторів", "порогові значення індикаторів", "граничні
29.10.2013	Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України»	відображено комплексний аналіз індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовуються для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Методичні рекомендації та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері.

За словами українського вченого З. Варналія: “фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб’єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов’язань” [13].

Головною умовою розвитку держави в ринкових умовах, на інноваційних засадах є належний рівень фінансового забезпечення, критерієм якого виступає фінансова безпека. Сутність економічної безпеки держави це збалансованість і стійкість до негативного впливу будь-яких загроз, здатність забезпечувати сталий і ефективний розвиток держави.

Сутність категорії “фінансова безпека держави” характеризується збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, які б використовувались державою і мали стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також, здатність фінансової системи держави забезпечити реалізацію власних фінансових інтересів, місію і завдання достатніми обсягами фінансових ресурсів.

Сам процес забезпечення фінансової безпеки може включати: оцінку загроз економічній безпеці, що мають політико-правовий характер; оцінку поточного рівня забезпечення фінансової безпеки; оцінку ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій; планування комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки і розробку рекомендацій стосовно його реалізації; бюджетне планування практичної реалізації пропонованого комплексу заходів; планування корпоративних ресурсів; оперативну реалізацію запланованих дій у процесі здійснення суб’єктом господарювання фінансово-господарської діяльності.

Перехід до ринкової економіки означає також перехід до ринкових методів регулювання економічних процесів. В ринковій економіці це, насамперед, монетарні та фіскальні важелі впливу. Виходячи з цього, спроможність держави забезпечити прийнятний на цей час рівень забезпечення фінансової безпеки держави пов’язується з ефективністю дії бюджетно-податкових і грошово-кредитних

важелів, які є основними ринковими регуляторами соціально-економічного розвитку держави [3, с.17].

Фінансова безпека держави є багатоаспектним явищем, її стан динамічно змінюється, тому потрібно здійснювати ретельний моніторинг фінансової системи, а також вивчати проблеми, що виникають під впливом реформування національної економіки, регіоналізації і глобалізації світової економіки, інтернаціоналізації фінансових потоків тощо [7, с.63].

Поняття фінансової безпеки повинне базуватись не тільки на розподілі і перерозподілі грошових ресурсів, але й включати конкретні фінансові інструменти, які б формували рух капіталу і розподіляли рух коштів в кредитно-фінансовій політиці.

На думку українського вченого А.І.Сухорукова, неадекватне реагування щодо недосконалості бюджетної політики і нецільове використання коштів бюджету, а також фіскальний характер системи оподаткування, призведе до фінансової кризи, яка виявляється у різкому падінні ВВП, порушенні процесу формування і розподілу централізованих фондів держави, дестабілізації банківської системи, знеціненні національної валюти та дефолті з суверенних боргів [23, с.17].

Стратегія забезпечення фінансової безпеки – це політичний і економічний курс в діяльності фінансових органів державної влади, економічних і фінансово-банківських структур, направлений на створення умов і ресурсів фінансової стабілізації і економічного росту при зберіганні єдності і цілісності держави. Фінансова безпека регіонів повинна забезпечуватись всіма засобами і інструментами державної політики, всіма господарюючими суб'єктами і фінансовими інститутами, які приймають участь у виробленні і реалізації сформульованої стратегії безпеки.

Сутність фінансової безпеки країни полягає у захисті державних інтересів фінансово-кредитної сфери держави від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Рис. Структура фінансової безпеки держави

Ґрунтуючись на підході М. Єрмошенка до визначення сутності фінансових інтересів держави можна стверджувати, що фінансові інтереси держави виступають носіями суперечностей фінансово-кредитної сфери держави, тому вони нерозривні між собою, водночас є джерелами і рушіями розвитку фінансово-кредитної сфери країни [14].

На нашу думку, під сутністю національних фінансових інтересів слід розуміти сукупність об'єктивних потреб країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток фінансово-кредитної сфери країни.

Критерієм фінансової безпеки держави є стабільний, збалансований розвиток фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної та фондової систем, а також ціноутворення, що характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування економіки країни.

На фінансову безпеку впливає дія загроз, розглянемо основні з них:

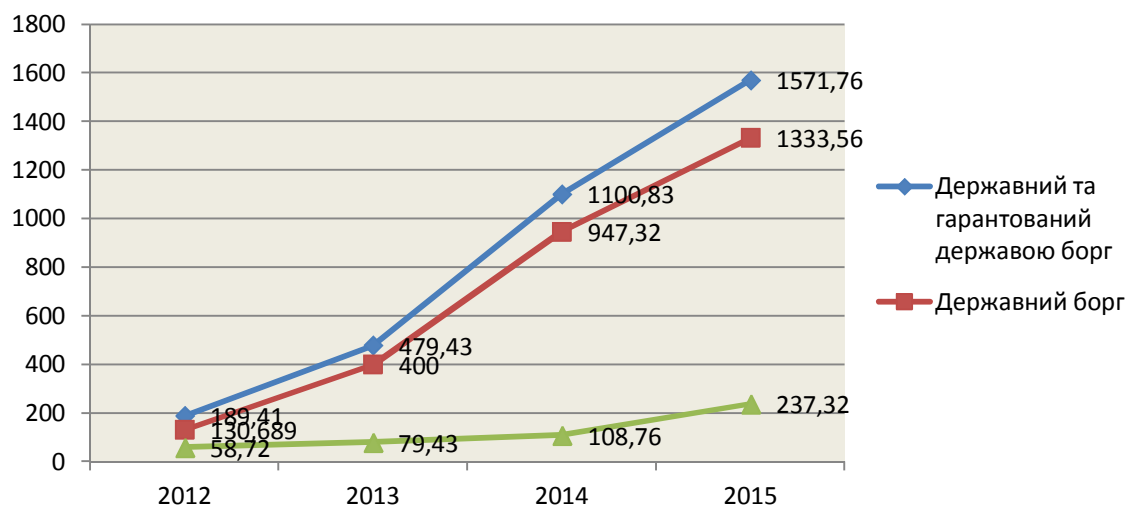
- 1) слабкість банківсько-кредитної системи;
- 2) нерозвиненість страхового ринку;
- 3) слабкість фондового ринку;
- 4) неефективне використання фінансових ресурсів;
- 5) недосконалість податково-бюджетної системи ;
високий рівень монополізму на фінансових ринках;
- 6) зростання "тіньової" економіки та її криміналізація;
- 7) високий рівень інфляції;
- 8) низький рівень фінансового менеджменту [12, с. 65].

Забезпечення фінансової безпеки країни повинно здійснюватись передусім за рахунок мобілізації усіх внутрішніх фінансових ресурсів шляхом ефективного використання механізмів та важелів бюджетної, податкової, амортизаційної, грошово-кредитної політики.

– 2. Аналіз боргових параметрів фінансової безпеки

Поширення впливу сучасної глобальної фінансової кризи на вітчизняну економіку та стрімка девальвація національної валюти стали визначальними факторами зростання рівня державного боргу та суттєвого посилення тиску боргових виплат на державний бюджет України (рис. 1).

Високий рівень боргового навантаження став одним із вагомих факторів порушення фінансової стабільності в Україні та загострення антагонізму між зростаючими потребами у фінансуванні внутрішніх інвестицій та обмеженістю фінансових ресурсів, а надто в період дестабілізації на світових кредитних ринках.

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу в 2012–2015 рр., млрд. грн.*

Впродовж 2015 р. сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 512.724.521,41 тис. грн., при цьому у доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг зменшився на

* Побудовано автором за даними [1].

11.693.162,71 тис. дол. США. Основною причиною таких змін є девальвація національної валюти, курс якої по відношенню до долара США зріс з близько 15,77 грн./дол.США на кінець 2014 р. до близько 27,76 грн./дол.США на кінець лютого 2015 року.

У цьому зв'язку кількісне визначення боргової стійкості економіки країни і темпів акумуляції державного боргу на сучасному етапі є першочерговим завданням.

В економічній літературі під борговою стійкістю країни розуміють такий борговий стан, при якому забезпечується виконання всіх боргових зобов'язань суб'єктів господарювання держави перед нерезидентами завдяки достатнім доходам і відповідності доходів видаткам.

На нашу думку, боргову стійкість доцільно розглядати як якісну характеристику обсягу та структури державної заборгованості, при якій забезпечується здатність держави виконувати боргові зобов'язання і поточні програми не збільшуючи боргового навантаження на бюджет за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності і платоспроможності та виключаючи необхідність вдаватися до списання чи реструктуризації державної заборгованості. На відміну від існуючих підходів, що розглядають дану дефініцію як поняття, тотожне з платоспроможністю, дане визначення, акцентує увагу на сукупності характеристик стійкого стану державного боргу.

Кількісне визначення боргової стійкості передбачає визначення індикаторів (критеріїв) державного боргу у відповідності до вимог економічної безпеки країни. Тобто такими критеріями повинні бути такі, які:

- відображають борговий стан держави або окремих суб'єктів господарювання, що створює загрозу для державних фінансів;
- мають високу чутливість і мінливість, що дозволяє використовувати їх для оцінки змін боргової ситуації, внаслідок впливу ендогенних чи екзогенних факторів;
- характеризуються високою мірою взаємодії, унаслідок чого оперативно відображають непередбачені події в майбутньому;

– забезпечують основу для здійснення постійного моніторингу динаміки валового зовнішнього боргу.

Процес визначення кількісних параметрів порогових значень боргових показників є досить складною і дискусійною проблемою. Це підтверджує оглядовий аналіз відповідної літератури, що засвідчує про розходження думок різних науковців і експертів про те, які саме показники і їх граничні значення мають бути закладені в основу визначення боргової стійкості. Враховуючи зазначене, доцільно звернутися до напрацювань міжнародних фінансових організацій, що займаються проблемами боргової стійкості.

Експерти Світового банку виділяють три основні чинники, які визначають боргову стійкість країни-дебітора:

- 1) нагромаджений обсяг зовнішнього боргу і умови його погашення;
- 2) динаміка економічного розвитку країни;
- 3) динаміка, структура і умови рефінансування позик.

Крім того, експертами виділяється, в якості аспекту, який суттєво впливає на боргове становище дебітора, ступінь «чутливості» платоспроможності країни до негативної зовнішньої дії «чинників вразливості» (*vulnerability factors*), наприклад, валютному і процентному ризикам, зміні кон'юнктури товарних ринків [27].

Для країни-позичальниці, яка має стійкі дефіцити торгового і платіжного балансів, поворотною точкою переходу до відповідних позитивних сальдо є забезпечення і, підтримка не тільки платоспроможності, але і боргової стійкості. При цьому, ключовим аспектом є питання: – чи можна досягнути такого стану без значних економічних потрясінь, радикального перегляду макроекономічної політики, серйозного скорочення обсягів споживання і ресурсів, які надходять в країну (*capital flows*)? Відповідь на це питання можна сформулювати таким чином: наявний дефіцит основних складових платіжного балансу може бути розцінений як прийнятний, тобто його усунення можливе за рахунок корегування економічної політики. В іншому випадку, досягнення країною стану боргової стійкості буде можливе лише у разі полегшення боргового тягаря [27].

Стрижневим елементом визначення рівня боргової стійкості є боргові

показники (коефіцієнти), використовуються для оцінки здатності країни-дебітора (центрального уряду і господарюючих суб'єктів) виконувати зобов'язання щодо погашення і обслуговування нагромадженого обсягу зовнішнього боргу. Міжнародні фінансові організації (МБРР, МВФ) і країни-члени Паризького клубу застосовують боргові коефіцієнти для класифікації держав-дебіторів, міжнародні рейтингові агентства – для оцінки якості (надійності) боргових зобов'язань і присвоєння суверенних кредитних рейтингів, Організація економічного співробітництва і розвитку – для розрахунку вартості експортних кредитів, які надаються державам, суверенні позичальники – для оцінки можливих наслідків залучення позик і кредитів [21].

У економічній літературі активно обговорюється питання про те, яким чином і наскільки інтенсивно взаємодіють макроекономічні показники, що відображають ті або інші параметри розвитку національного господарства, і показники зовнішньої заборгованості. Цей зв'язок підтверджується, проте єдиної точки зору на характер і ступінь взаємодії боргових показників не існує. При активній участі міжнародних валютно-кредитних організацій в останні два десятиліття розроблена система показників, що дозволяє оцінити стан боргової стійкості в площині існуючих ризиків пов'язаних із державною заборгованістю.

Поняття боргової стійкості, на відміну від поняття платоспроможності, крім здатності країни-позичальниці виконувати реальні боргові зобов'язання, відображає ще і готовність країни платити, а кредиторів – продовжувати розпочате ними кредитування. З огляду на це, індикативну системи боргової стійкості пропонуємо досліджувати в рамках трьох груп індикаторів, а саме: індикаторів платоспроможності, ліквідності та боргового навантаження на бюджет (табл. 2, табл. 3, табл. 4).

Як видно із даних табл. 2. із 5 показників платоспроможності по 2 із них перевищено порогові значення, а враховуючи те, що темпи акумуляції державного боргу впродовж останніх років є надмірними ймовірність порушення боргової стійкості є доволі високою. Особливо це стосується рівня зовнішньої заборгованості на одну особу. Так, за 2015 р. цей показник зріс на 182,3 дол. США на одну особу та

перевищив граничну норму на 1375,2 дол. США.

Таблиця 2

Динаміка показників платоспроможності України в 2013–2015 рр.*

Індикатори боргової безпеки	Нормативне значення у світовій практиці	Нормативне значення в Україні	Фактичне значення			Запас фінансової міцності у 2015 р.
			2013	2014	2015	
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	≤50–60	≤60	38,4	70,2	72,5	-12,5
Відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП, %	–	≤25	21,37	45,25	46,3	-1
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	≤200 – для країн з перехідною економікою	≤200	576,9	759,2	821,1	-621,19
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	≤165	≤70	49,12	54,04	40,39	+29,61
Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	–	≤30	11,51	32,41	33,34	-3,34

Значний рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, що має тенденцію до зростання, при безпечних і навіть досить низьких значеннях інших індикаторів, свідчить про неефективну структуру державного боргу.

Показники ліквідності відображені у табл. 3, та зокрема, характеризуються незадовільним станом.

Стійке зростання заборгованості та зниження рівня міжнародних резервів держави.

Щодо показників боргового навантаження на бюджет, то, дані табл. 3 свідчать, що відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП у 2015 р. склало 16,49% при граничному значенні 30%, що є позитивним результатом з огляду на те, що у 2014 р. цей показник становив 18,06%, а, отже, характерним є

* Розраховано автором на основі даних [1,2,11].

незначне зменшення навантаження на бюджет рівня заборгованості уряду за державними цінними паперами (табл. 4).

Таблиця 3

Динаміка показників ліквідності у 2013–2015 рр.*

Індикатори боргової безпеки	Нормативне значення у світовій практиці	Нормативне значення в Україні	Фактичне значення			Запас фінансової міцності у 2015 р.
			2013	2014	2015	
Міжнародні резерви до короткострокового боргу % (показник А. Грінспена)	100	100	166,4	174,8	178,6	-78,6
Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	–	≤12	2,31	3,21	6,51	+5,49
Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %			99	97	85	–

В процесі дослідження нами встановлено, що жоден граничний показник не дозволяє з високою точністю визначити той поворотний пункт, починаючи з якого борг країн стає економічно неприйнятним, оскільки це суттєво залежить від властивих країні конкретних чинників і обставин (крім коефіцієнта заборгованості). Наприклад, більш високі боргові коефіцієнти викликають менше занепокоєння у країнах з високими темпами зростання експорту, високим відношенням експорту до ВВП і значною часткою боргу в національній валюті у загальній сумі державного боргу [27].

З огляду на вище зазначене, варто скористатися напрацюваннями міжнародних фахівців. Зокрема, слід звернути увагу на працю, підготовлену фахівцями МВФ і Світового банку: “Боргова стійкість в країнах з низьким рівнем доходів – висновки і пропозиції для проведення економічної політики” [26].

* Розраховано автором за даними [1].

Таблиця 4

Динаміка показників боргового навантаження на бюджет у 2013–2015 рр.*

Індикатори боргової безпеки	Нормативне значення у світовій практиці	Нормативне значення в Україні	Фактичне значення			Запас фінансової міцності у 2015 р.
			2013	2014	2015	
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	–	≤30	14,0	18,0	16,4	+13,51
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	–	≤25	2,2	4,5	13,2	+11,78
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу до доходів державного бюджету, %	–	≤20	10,0	4,8	4,5	+15,5
Рівень платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу у обсязі видатків бюджету, %	–	–	9,31	3,7	4,3	–

У зазначеній роботі на основі аналізу емпіричних даних ряду країн з ринками, що формуються, країн з низькими доходами сформовані висновки про ймовірність настання боргових криз у разі перевищення деяких порогових значень індикаторів, що характеризують відносну величину боргу (табл.5).

Таблиця 5

Емпіричні діапазони боргової стійкості [26]

Індикатори	Оцінка світового банку	Оцінка МВФ
Чиста теперішня вартість боргу у відношенні до ВВП	21-49%	26-58%
Чиста теперішня вартість боргу у відношенні до експорту товарів і послуг	79-300%	83-276%
Чиста теперішня вартість боргу у відношенні		

* Складено автором за даними [1,2,11]

до доходів бюджету	142-235%	138-264%
--------------------	----------	----------

На основі зазначених емпіричних індикаторів фахівці МВФ запропонували розробляти національні індикативні системи з урахуванням рівня розвитку інституціонального середовища та якості проведеної політики (табл. 6).

Таблиця 6

Граничні значення показників обсягу державного боргу та витрат на його обслуговування (за методологією МВФ), % [26]

	Оцінка якості ринкових інститутів та ефективності економічної політики		
	Низька	Середня	Висока
Відношення державного боргу до ВВП	30	45	60
Відношення зовнішнього державного боргу до експорту	100	200	300
Відношення державного боргу до доходів бюджету	150	200	250
Обслуговування зовнішнього державного боргу, у % до експорту	15	25	35
Обслуговування державного боргу, у % до доходів бюджету	20	30	40

Рівень розвитку ринкових інститутів і якість економічної політики, на їх думку, є ключовими факторами впливу на рівень “прийнятності” заданої величини державного боргу. Так, країни зі слабкими інститутами і неадекватною економічною політикою з високою ймовірністю зазнають боргової кризи при значно нижчих показниках державного боргу, оскільки не спроможні використовувати залучені кошти з належним ступенем ефективності.

Порогові значення індикаторів боргової стійкості доцільно інтегрувати до схвалених або затверджених на державному рівні кількісних параметрів, дотримання яких є важливим елементом урядових економічних програм.

3. Перспективи гарантування фінансової безпеки держави

Головним національним інтересом є сталий розвиток економіки та добробут громадян України. Забезпечення національних інтересів та економічної безпеки - найважливіші функції держави, реалізація яких покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві. Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз – необхідна умова збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Найгостріші проблеми сьогодення у сфері забезпечення національної безпеки взагалі і економічної зокрема були визначені у минулорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України. Серед них: суттєве посилення фінансової безпеки і максимальне поліпшення інвестиційного клімату; досягнення реального економічного зростання та утворення ефективної системи соціального захисту населення; посилення трудоворесурсної безпеки; підвищення рівня продовольчої безпеки держави; створення надійних гарантій техногенної, екологічної та технологічної безпеки, розвитку науково-технічного потенціалу; посилення енергетичної безпеки; забезпечення інформаційної безпеки держави; поглиблення інтеграційних взаємовідносин; підвищення рівня конкурентоспроможності держави з урахуванням національних інтересів за всіма складовими зовнішньоекономічної політики.

Короткий виклад думок вчених і експертів про джерела загроз економічній безпеці дозволяє стверджувати, що основна загроза є відсутність цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів в контексті оголошеної стратегії соціально-економічного розвитку. При визначенні економічних реформ має бути поєднання прагматичних політики, спрямованої на захист національних інтересів з конструктивному руслі на благо населення в цілому. Матеріальною основою цього процесу необхідно прискорити відродження і розвиток перспективних галузей народного господарства, якщо структурні економічні програми реструктуризації комплексу.

Стратегічно, економічні експерти гарантують безпеку тільки конкурентоспроможної економіки. Замість цього, в даний час існує тенденція до

реалізації тільки тактичні заходи для соціально-економічного розвитку економіки. Ця ситуація зумовлена об'єктивними факторами, здебільшого, але не можна заперечувати і суб'єктивні чинники.

Основне завдання держави в контексті економічної безпеки - створення економічної, політичної і правової середовища та інституційної інфраструктури, яка буде стимулювати найбільш життєздатних підприємств, інвестиційні процеси, передові виробництва конкурентоспроможної продукції. Цей процес повинен супроводжуватися здійсненням низки заходів, серед яких найбільш важливими є:

- діагностика конкурентоспроможності сектора, створення умов для вступу в світову економічну систему;
- вибір пріоритетних областей, галузей і систем, які здатні забезпечити доступ до глобальних ринків;
- програми розвитку і механізми реалізації в рамках обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі в державних програмах та інших господарюючих суб'єктів.

Сьогодні ми повинні враховувати, що місце країни в сучасному світі залежить від якості людського капіталу, освіти і ступеня, як використання науки і техніки у виробництві. Достатня праця і сировину все менше розглядається як конкурентна перевага.

З огляду на вищесказане, розглянемо питання про конкурентоспроможність України в глобальній економіці і шляхів досягнення економічної безпеки.

Актуальність зміцнення фінансової безпеки України через існуючих недоліків у фінансово- економічній сфері, а саме розлад державних фінансів, місцевих органів влади і приватних бізнес-структур, зокрема, проявляється в недосконалості міжбюджетних відносин і бюджетів з дефіцитом всіх рівнів; втрата внутрішньої і зовнішньої платоспроможності загрозливою банкрутства; ослаблення контролю в розрахунках між економічними агентами; Загострення кризи платіжної системи; нерозвиненість фондового ринку, домінування негрошових відносин в економіці; "Escape" національного капіталу за кордоном; втрата довіри до національної валюти, фінансових установ та інших. Одним з найбільш істотних загроз для фінансової

безпеки є важливим ключем вичерпання фінансових ресурсів - некомерційних організацій, всі доходи бюджету, амортизація, ресурсів, цільових фондів та інших.

Подальше зміцнення фінансової безпеки має базуватися насамперед на рахунок похідного фінансового роль в забезпеченні функціонування економіки. Навіть деякі спроби йти проти цього фундаментального принципу привели і призводять до руйнівних наслідків, знищити бажання забезпечити захист економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз. Практика управління останні роки вказує на те, що в результаті розрив між реальним і фінансовим секторами все більш інтенсивний відтік коштів з виробничого сектора в галузі фінансів і кредиту.

В організаційному аспекті стає все більш важливою гарантією дотримання економічної безпеки України є координація співпраці між державними, муніципальними та приватними сегментах фінансового сектора національної економіки та забезпечення керованості кожного. Ще однією важливою умовою для фінансової безпеки є узгодженість бюджету взаємодії, в тому числі фінансових і інвестиційних складових фінансового сектора, з компонентами фінансового сектора, як грошово-валютних, кредитних та фондовий ринок, страхової діяльності та багато іншого.

Таким чином, позитивний вплив фінансового сектора на реальний сектор економіки є забезпечення пріоритетного розподілу фінансових потоків на розвиток тих галузей, які, по-перше, забезпечити економічне зростання за рахунок переважного використання поновлюваних ресурсів і процесів наукомістких, а по-друге, щоб мати можливість реалізувати комплекс властивого економіки України об'єктивних конкурентних переваг.

Особливе місце в забезпеченні фінансової безпеки є зростаюча проблема грошової і валютної політики країни. Недостатність заходів щодо боротьби з тіньовою економікою фінансового сектора і грошово-кредитної політики, а також криза фактор платежів, гальмування передачі потужності народного господарства на шляху стабілізації та економічного зростання.

Виходячи з вищевикладеного, збільшуючи потребу в комплексному вжиття заходів щодо усунення недоліків в управлінні грошово-кредитної сфери та

забезпечення лічильник і тінь і криміналізації грошового обігу. Потрібне термінове вирішення проблеми недостатності грошей в легального обороту з одночасним скороченням тіньового обороту. Актуальним завданням подальшого розвитку грошового обігу в Україні залишається потреба подолати свою доларизації. Це буде можливо тільки за рахунок придбання національної валюти - гривні - властивості не тільки високоліквідні кошти платежу, а й надійним засобом економії грошей і захисту їх від збитків.

Вирішення цих питань повинно супроводжуватися спрямовуючи зусилля податкових та інших центральних убік ослаблення податкового навантаження на офіційну економіку.

Небезпека залишитися за рамками процесу глобалізації, поява відкритого стану постіндустріальної економіки є більш реалістичним для країни, якщо Україна не використала шанс дав сьогодні деякі позитивні тенденції для здійснення структурної перебудови економіки за рахунок пріоритетного розвитку науки , освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення створює для людини як носія знань і найбільш важливим фактором у підвищенні продуктивності сприятливих умов для життя, економічна відсталість країни стане постійним. Це не тільки загрожує соціальній стабільності, а й існування нації і держави. [25]

Пріоритетним напрямом роботи уряду України має стати прийняття обґрунтованої стратегії щодо імпорту, що сприятиме його перетворенню на дієвий фактор технологічної реконструкції вітчизняної промисловості. Диверсифікована митна і тарифна політика має узгоджуватися з інтересами національної промисловості, конкретних виробників високотехнологічної експортної продукції.

Важливим завданням забезпечення економічної безпеки держави є створення умов для реалізації геоекономічного потенціалу України, інтеграції національної транспортної системи до мережі міжнародних транспортно-комунікаційний коридорів, створених між Європою та Азією.

Увага уряду повинна зосереджуватися на виконанні в повному обсязі завдав Комплексної програми утвердження України як транзитної держави. Передусім потребують вирішення питання забезпечення конкурентоспроможності транзитам

послуг в Україні та залучення додаткових транзитних вантажопотоків. Реалізації цих завдань передбачає насамперед приведення національного законодавства у сфері транзиту у відповідність з міжнародними транспортними угодами і конвенціями; зняття технічних бар'єрів на шляху переміщення вантажопотоків міжнародними транспортними коридорами; тарифно-цінове та податкове стимулювання транзиту; створення системи обліку, аналізу та прогнозування транзитних перевезень територією України, відповідний розвиток матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Отже, сьогодні як ніколи загострюється надзвичайно важливе питання забезпечення економічної безпеки України, що є одним з найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян.

Важливими аспектами в структурі забезпечення фінансової безпеки держави є:

1. Розвиток короткострокової і довгострокової перспективи забезпечення фінансової безпеки соціально-економічного напрямку держави;
2. Фінансові інструменти обраної стратегії фінансової безпеки;
3. Створення необхідного фінансового-економічного середовища;
4. Шляхи направлення і реалізації фінансових ресурсів;
5. Способи забезпечення функціонування всіх елементів економічного механізму держави;
6. способи протидії загрозам фінансової безпеки держави.

Вагомість очікуваних негативних соціально-економічних наслідків проблеми вимагає вже сьогодні посилення уваги органів влади до забезпечення належного рівня фінансової безпеки на рівні держави. Отже, при системному підході вирішення питання зміцнення забезпечення фінансової безпеки в контексті економічної безпеки держави можна досягти найкращих результатів, а саме, переорієнтуватися на ринкові механізми виходу в безпечну зону, яка дозволить

визначити пріоритети фінансових факторів у соціальній сфері як найважливішої умови зміцнення економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Теоретичні підвалини фінансової безпеки держави в даний час знаходиться в стадії свого розвитку. Однак актуальність її зростає в міру усвідомлення ключових позицій фінансової системи та механізму держави і, отже, його фінансової безпеки в процесі створення умов для стабільного та широкомасштабного економічного зростання.

Аналіз наукових праць в галузі фінансової безпеки показав, що в її системі починає виділятися хоча і тісно пов'язане з іншими, але все ж щодо відособлене ланка, яка має своє визначення і теоретичне обґрунтування – фінансова безпека держави. Дана тема починає активно обговорюватися на сторінках наукової літератури і потребує детального опрацювання.

Результатом проведеного аналізу стало формулювання поняття фінансової безпеки держави, як такого рівня самодостатності його фінансової системи, що визначається її цілісністю, стійкістю, розвитком та конкурентоспроможністю, який забезпечує достатню фінансову основу для проведення економічної і соціальної політики з метою реалізації та захисту національних інтересів.

Оцінка боргової безпеки держави створює підґрунтя для вироблення обґрунтованих пропозицій щодо регулювання розміру і структури державного боргу та є вихідним пунктом для розробки боргової стратегії країни.

При розробці основних показників боргової безпеки України доцільно враховувати:

По-перше, рекомендовані фахівцями МВФ і Світового банку порогові значення індикаторів боргової стійкості, які:

- встановлюються емпірично;
- не є еталонними, оскільки не існує апріорного боргового показника;
- моніторинг валового державного боргу (відносно ВВП і доходів від експорту), державного і гарантованого державою боргу (відносно ВВП і доходів бюджету), а також обслуговування валового і державного боргу (відносно доходів від експорту і доходів бюджету).

По-друге, прогноз основних показників соціально-економічного розвитку країни та витрат з погашення та обслуговування державного боргу органів державного управління.

Боргової показники доцільно використовувати в контексті середньострокових сценаріїв заборгованості в динаміці, а не в якості статичних показників. Крім того, їх потрібно аналізувати в контексті найважливіших економічних і фінансових змінних, особливо з очікуваними темпами зростання і відсотковим ставками, сальдо поточного рахунка платіжного балансу, дефіцитом бюджету.

Для безперешкодного обслуговування державних зобов'язань доцільно забезпечити продуктивну віддачу від капіталу, що використовується в економічному кругообігу. Для цього слід домагатися переорієнтації боргової політики на вирішення стратегічних завдань розвитку національної економіки із запровадженням системи фінансування за рахунок позик пріоритетних проектів загальнонаціонального значення у галузях матеріально-технічної інфраструктури та надання підтримки розвитку експортно-орієнтованих і високотехнологічних виробництв.

Фінансова безпека держави значною мірою залежить від умов функціонування і розвитку національної фінансової системи, визначаються сукупністю інститутів і заходів, спрямованих на виявлення і запобігання загроз у фінансовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні матеріали щодо державного боргу / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>
2. Аналітичні матеріали щодо валового зовнішнього боргу України за 2013–2015 рр. / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/ Statist/](http://www.bank.gov.ua/Statist/)
3. Барановський В.М. Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір / В.М. Барановський // Вісник Національного банку України. – 10/2003. – N10. – С.18-20.
4. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І.Барановський. – К.: Фенікс. – 338с.
5. Білик М.Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці. / М.Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні, 2008. – №4 (83). – С.129-133.
5. Бланк І.О. Управление финансовой безопасностью предприятия. / І.О.Бланк. // Сер. Библиотека финансового менеджера. Вып. 10. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2007. – 784 с.
6. Бюлетень Національного банку України №2 2015 (203) – К.: Національний банк України, 2015. – 166 с.
7. Газанфаров Е.М. Сутність фінансової безпеки банків та її роль у системі забезпечення фінансової безпеки держави / Е.М.Газанфаров // Економіка та держава. – 2010. – N6. – С.62-64.
8. Горячева А.І. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / А.І. Горячева // Економіст. – 08/2003 . – N8 . – С.65-69.
9. Демченко І.В. Фінансова безпека суб'єкта господарювання: сутність та умови виникнення. / І.В. Демченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_1/index.html

10. Джаман М.О. Концептуальні засади визначення сутності категорії "економічна безпека" та її елементів / М.О.Джаман //Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2009. –N4. – С.8.
11. Довідка щодо державного та гарантованого державою боргу / Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish>
12. Економічна безпека держави [Текст]: зб. норм. - прав. актів України / уклад.: Т. Т. Ковальчук, З. С. Варналій. – К.: Міжвідомча комісія з питань фін. безпеки при РНБО України, 2001. – 106 с.
13. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: Монографія./А.О.Єпіфанов. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.
14. Єрмошенко А.М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорій / А.М.Єрмошенко // Актуальні Проблеми Економіки. – 04/2004. – N4. – С.46-51.
15. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. / М.М.Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
16. Козир Т.М. Теоретико-методичні аспекти економічної та фінансової безпеки підприємств/Т.М.Козир//Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія:Економічні науки.–2009.–N2.–С.144.
17. Колесов А.С. Финансовая политика: цели и задачи / А. Колесов // Финансы. – 2002. – №10. – С.8-13.
18. Концепція розвитку національної безпеки у фінансовій сфері: розпорядження КМУ від 15 серпня 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
19. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – №5. – С.18-26.
20. Лазебник Л.Л. Сутність та компоненти фінансової політики / Л. Лазебник // Фінанси України. – 2006. – №1. – С.66-73.

21. Мазур І. Причини фінансової кризи в умовах глобалізації / І. Мазур, Ю. Сапачук // Вісник національного університету імені Тараса Шевченка, серія економіка. – №109 – 2009. – С. 9-13.
22. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України (додаток 1) від 27.02.03.2013 р. № 60 / Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish>
23. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. / В.І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
24. Основні макроекономічні показники за 2013–2015 рр. / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»: Закон України від 5.04.2007р. №877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
26. Руководящие принципы управления государственным долгом. Сопроводительный документ. / Международный валютный фонд, Всемирный банк. – Ноябрь, 2002 г.
27. Самойленко Д. Підходи до визначення категорії «фінансова безпека підприємства» в умовах нестабільної економіки. / Д. Самойленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65118.doc.htm
28. Сухоруков А.І., Ландюк О.Д. Фінансова безпека держави: навч. посібник / А.І. Сухоруков, О.Д. Ландюк – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192с.
29. Царук О. Концептуальні основи та статичні індикатори оцінки боргової безпеки держави / О. Царук // Світ фінансів. – 2009. – № 1 (10). – С. 46-50.
30. Шлемко В. Т. Економічна безпека України : сутність і напрямки забезпечення. / В.Т.Шлемко, І.Ф.Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
31. Юхименко П.І. Сучасні тенденції і стратегія фінансової політики України / П. Юхименко // Фінанси України. – 2005. – №10. – С.99-106.

32. Яценко Н.М. Поняття та структура фінансової безпеки / Н.М. Яценко // Економічний простір. – 2014. – №13. – С.170-174.
33. Global Financial Stability Report. / International Monetary Fund. – 2010. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.
34. Debt Sustainability in Low-Income Countries- Proposal for an Operational Framework and Policy Implications. Approved by Mark Allen and Gobind Nankant. February 3, 2004. – P. 20. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pdr/sustain/2004/020304.htm>.